

Irodalmi Ujság

VII. ÉVFOLYAM, 11. SZÁM.

A MAGYAR IRÓK LAPJA

1956. MÁRCIUS 17.

244 AZ 1956. ÉVI IRODALMI KOSSUTH-DÍJASOK

BARTA LAJOS

Az 1910-es esztendőben indult Magyarországon egy nagy napilap, a „Világ”, melynek tíz évén át nagy szerepe volt a magyar társadalom forradalmasításában. Néhányan élünk még, akik ennek az újságnak szerkesztőségi íróasztalánál izgulunk, lázadotunk a társadalmi, politikai, irodalmi rend ellen. Nem kell szégyellnünk akkori munkánkat. A „Világ” munkatársai forradalmi közösséget alkottak és magukhoz vontak olyan írókat is, akik húzódoztak a nyílt színvallástól, a harcosságtól és nem mindig érezték a társadalom és irodalom összetartozását és az írónak népe iránti kötelességét.

Ebben a „Világ”-ban jelentek meg Barta Lajos első novellái. Ide írt feltűnést keltő riportsorozatokat, melyek a Habsburgoktól kolonizált, feudalizmusban és a tőke rabságában vergődő magyar életnek nagy körképei voltak. Így lett rá figyelmes a „Nyugat” és annak hasábjain bontakozott ki később Barta Lajos nagy tehetsége. Ady Endre, aki pedig nem osztogatta túlságosan az elismerést, így írt róla: „Barta Lajos nekem olyan örömet okozott, mint Móricz Zsigmondon és Kaffka Margiton kívül talán senki még. Barta úgy néz és lát zsidót, parasztot, várost, vidéket, kishivatalnokot, vén lányokat, dús nőiséget, sok mindent, ahogyan még eddig nálunk alig láttak.”

Barta Lajosnak írói munkásságát nem ismerik eléggé a mai olvasók. Pedig 1910–1920 között ő a magyar színpadnak és novelláírásnak egyik kitűnője. Nem volt nagyon népszerű, mert egyetlen sora sem volt áru, hanem minden sora tiszta művészettel, irodalmi céllal és változtatni akarással született. Darabjai és prózai munkái terhesek az akkori idők problémáinak seregétől. Írásaiban az eljövendő forradalom villamai cikáznak. Megépített írások ezek, nem l'art pour l'art-os szándékkal születtek, ha voltak is romantikuságok ez írói elképzelés teremtette világban, de bennük a szocialista realizmus embrió csírája. Század eleji irodalmunknak ezért Barta Lajos írásai tiszta alapkövei. Ezeket akart ő is tovább építeni, de szándékait sokáig megtörte a Tanácsköztársaság leigázása. Egyik tevékeny vezető írója ő a magyar kommunizmusnak, s az ezerkilencszáztizennyolcas-tizenkilences eseményeknek ha nem is előkészítésében, de a tiszta lelkiismeretű emberek öntudatra ébredésében ott vannak az ő munkái is. Barta a nép fiáról írt, s az útjakra tévesztett kismemberekről, akik tanácstalanul vergődtek a sekélyes polgári életben, teli voltak vággyal az egyszerű sorsból a magasabb rétegek boldogulás felé. Barta írásai éreztették és hirdették is, hogy honnan jön az egyetlen, igazi megváltás ennek a süllyedő világnak.

Sok szép meleg színpadi siker vette akkoriban szárnyára Barta Lajos nevét az ország legjobb színházaiban és a magyar színjátszás legkitűnőbb művészeivel. Darabjai közül a „Szerelem”-et és a „Zsuzsi”-t néhány hónapja megismerhette új társadalmunk színházjáró közönsége. En a barát, a kortárs, több figyelmet és megbecsülést vártam volna e darabok és írója számára a felújítások alkalmával, mint amennyi történt, nemcsak a szerző írói tekintélye miatt, hanem a magyar drámaírás értékeléséért is, mert hiszen Barta színpadi műveiben, azok felépítésében, drámai szerkezetében, nyelvében és dialógjainak megformálásában, ha a mondanivaló el is veszítették szoros aktualitásukat, ott érzem a magyar drámaírás lélekterét. Nem véletlen, hogy a Színhakadémia tanárai emelték ki a maguk növendékei számára Barta Lajost és verték le darabjairól a port, mely méltatlanul rakódott rájuk a felszabadulás utáni esztendőben, amikor oly teli tudóval harsogtak haladó hagyományaink értékességét.

Barta Lajos itt van most újra irodalmunkban, közöttünk, írói teljeségében. Régi és új novellái, regényei, színdarabjai jelzik múltját és jelen állását. Ajánlom, olvassák el azt a bevezető vallomást, melyben összegyűjtött színművei kötetében beszél írásairól és önmagáról. Található képet, pompásabb vázlatot nemigen kapnak ízléstől a század elejei magyar évek társadalmi és irodalmi helyzetéről.

Bölöni György

DARVAS JÓZSEF

Ha Darvas József nem lenne történetesen miniszter, akinek súlyos szava van könyvtáraink és folyóirataink irányításában, és nem lett volna kétféle is előadó országos írókonferenciákon, akkor bizonyosan már rég viselné az arany Kossuth-díj jelvényt, sőt valószínűleg nemcsak egyet, hanem kétőt és kétségen kívül azok közé tartozna, kiknek nevét mindig megemlíti, amikor felmerül a kérdés, mely írók könyveit olvassák a legtöbben, és kik azok, akiknek műveiből a legvilágosabb utalást kapjuk arra vonatkozóan, hogy honnét indultunk, hová tartunk és az útnak most melyik szakaszán haladunk.

Nagyon dicséretes, hogy valaki azért, mert miniszter, mint író nem kap többet annál, amire rászolgált. De nagyon szomorú, ha kevesebbet kap annál, amit megérdemel. Darvas esetében pedig ez utóbbi a helyzet. És ez a helyzet nem sokat változik azzal, hogy most Kossuth-díjat kapott.

Akik szeméremből nem hajlandók elismerni a miniszterrel, akitől sok vonatkozásban függnek munkakörülményeik, azok nekem rokonszenvesek. Bár nyilvánvalóan a szemérembe egy kis gyávaaság is vegyül: félünk, hogy egyesek félreértik, mások félremagyarázzák azt, hogy a miniszterrel elismerni irunk. Én is ezekhez a gráva szemérmeseikhez csatlakoznék, ha nem volna az érzésem, hogy nem mindig azok hallgatják el az író Darvas József érdemeit, akik nem akarnak így kerülni közel a miniszterhez, hanem elég gyakran azok szeretnék devalválni Darvas írói és politikai tevékenységének jelentőségét, akik Darvas világszemléletével és politikai állásfoglalásával nem értenek egyet. Magyarul: több esetben nem szeméremről van szó, hanem álszeméremmel álcázott politikai vagy irodalompolitikai állásfoglalásról. Akadnak, akik nem azért hallgatnak Darvasról, mert miniszter, hanem azért, mert úgy Darvas, a pártos író, mint Darvas, a miniszter (hisz a kettő nyilvánvalóan egy), következetesen és félreérthetetlenül a munkás-paraszt szövetség győzelméért, a szovjet–magyar barátság kimélyítéséért és a szocializmus megvalósításáért dolgozik és harcol. Tudatosan, következetesen és sikeresen. Sem az elhallgatás, sem a gáncsoskodás nem tántorítja őt meg, de bizonyára ez is, az is fáj neki. És talán Darvas, az író, gyakran irigyli azoknak az írónak helyzetét, akik tőle kérnek és kapnak segítséget és támogatást.

Azok nevében szólhatok Darvasról, akik több mint két évtizede harcossársai. Alig több, mint tizenegy esztendeje, hogy személyesen megismertem (Debrecenben, a Pártházban), de már több, mint húsz esztendő előtt állást foglaltam mellette, írásban, pontosabban szólva: nyomtatásban. Rövid ismertetést írtam „Fekete kenyér” című regényéről a Moszkvában megjelent „Sarló és Kallapács” című folyóirat 1935. december elsejei számában. Az ismertetés ezzel a mondattal végződött: „Darvas nemcsak sokatigéző író, de író, aki már ezzel a könyvvel is sokat adott”.

Azidőtájt mi, Moszkvában élt magyar írók nem adtuk könnyen az ilyen, vagy ehhez hasonló elismerést! Azóta nemcsak Darvas Józsefet ismertem meg személyesen, de megismertem sok nagy könyvét és olvastam a szárszói írókonferencián, a legnehezebb időben tartott bátor, harcos beszédét. És ezért, sem szemérem, sem álszemérem nem akadályozhat meg abban, hogy leszögezzem: Darvas minden körülmények között bátran és következetesen harcolt tőll, szóval, tettel a faszimusz ellen, harcolt a munkás-paraszt szövetségért, a felszabadulásért és a földosztásért. Bár ma nem szokásos erről megemlékezni, a tény tény marad: Darvas egyike az új Magyarország legjelentősebb íróinak. Ha nem ő lenne a népművelési miniszter, akkor jócska felháborodással vádolnám meg a népművelési minisztert azzal, hogy nem gondoskodik Darvas kitűnő, irodalomtörténeti jelentőségű és mindig időszerű könyveinek újrakiadásáról és terjesztéséről.

Nagyon örülök, sok szézezer magyar olvasóval együtt, hogy Darvas József végre a Kossuth-díjasok közé lépett.

Illés Béla

GERGELY SÁNDOR

Gergely Sándor rögös útja a századvég falusi szegénységéből indul, az első világháborúig kanyarog, a fizikai és szellemi vakságon át vezet a fizikai és szellemi megvilágosodáson keresztül a munkásmozgalomig, a pártig. Ezen a rögös úton halad tovább Gergely, a maga jellegzetesen baktató, edzett s kemény lépteivel az illegális hősies szakaszán, a moszkvai emigrációig, s ezen az úton érkezik ismét haza, még edzettebben, kiszélesedett látókörrel, eszmeileg meggazdagodva felszabadult hazájába.

Hermine kisebb-nagyobb kötet jelzi a megtett utat. Másodízben tüntette ki őt népköztársaságunk a Kossuth-díjjal; ezúttal a „Rögös út”-ért.

Kétségtől, a „Rögös út” Gergely munkásságának egyik legjelentékenyebb állomása. A bírálatok tükréből is úgy tűnik, hogy a kritikai közfelfogás Gergelynek ezt a művét értékeli talán a legtöbbször, mintegy ez alkalomból kissé felfedezésizden aposztrofálva az író. S valljuk be: a sok mindennel még adós maradt irodalomkritika többek között adós maradt ennek a magyar íróknak is körültekintő, figyelmes értékelésével.

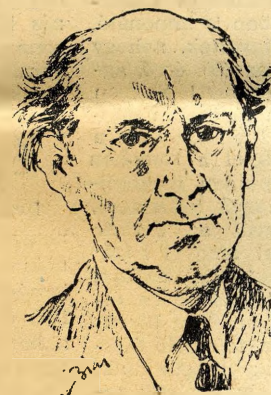
A „Rögös út” nagy sikert aratott, szinte néhány hét alatt, olvasók, írók és kritikusok körében egyaránt. Ez az általános elismerés jut kifejezésre Gergely újabb Kossuth-díjában is. Ez a siker, bizvást remélhetjük, arra fogja ösztönözni egyre inkább kibontakozó irodalomkritikánkat, hogy feltárja Gergely egész írói munkásságának következetességét és törvényszerű összefüggéseit, nem alkalomszerűen, hanem az első regényektől, tehát a „Béke”, az „Achrem fiktó”, az „Ezer holdak partján”, a „Hídat vernek”, a „Szűz”, az „Embervásár”; a „Valami készül”, a „Pereg a dob” s a többi kötetén keresztül, a Dózsa-irillógián át, a már önmagában is jelentős, de perspektívában még nagyobb lehetőségű „Rögös út”-ciklusig.

Csakis az ilyen átfogó, összesítő szándékú marxista irodalmi értékelés hitelesítheti Gergely irodalomforradalmi munkásságának igazi értékeit, forradalmi mondanivalójának e korai művek stílusbeli és egyéb megoldatlanságai ellenére is, tematikai elsőbbségi jogait s igényeit a hazai irodalomban. Gergely írói munkásságának értékelésével kapcsolatban az égon aktuális irodalmi problémák egész sora vetődik fel. Csak néhányat emelünk ki ezekből: az agitativan pártos szándékú korai művek direkt ábrázolási módszerének problémáitól, a „Rögös út” indirektebb művészi módszerig, amely ennek az indirekt ábrázolási jellegnek ellenére mit sem veszít pártos, agitativ erejéből; az emigrációs irodalomnak az itthoni irodalomtól való fondorlatos kettéválasztása és ezzel kapcsolatosan a pártos, kommunista irodalom hitele aláadásának a múltban gyakran megmutatózó szándéka, ami egész irodalmunk valóságának eltorzításához és leszűkítéséhez vezetett; azoknak a forradalmi íróknak helyes, és a történeti tényeknek megfelelő értékelése, akik a munkásosztály forradalmának legkövetkezősebb harcossai, a szocialista világszemlélet legkonkrétebb irodalmi kifejezői voltak. Gergely egész munkásságának felférése alkalom adna a szocialista hazafiság irodalmi megnyilatkozásainak értékeléséhez, és ezen keresztül irodalmunk nemzetközi jellegének tágabb értelmezéséhez is. A „Rögös út” éppen arról tanúskodik, hogy Gergely megbirkózott a legnehezebbel is, az agitativ szándék művészi megnyilvánulásával, anélkül, hogy pártosságából, szinte legenedés eszmei intranzigenciájából jöttányit is engedett volna.

A szocialista irodalomnak tematikai, stílusbeli, műfaji és minden egyéb irányú gazdagodása soha nem a párttól függetlenül vagy a párton kívül, hanem csakis azon belül, annak segítségével fejlődhet a legmagasabb művészi szférákig.

Gergely Sándort is éppen e világszemléleti biztonsága, kommunistaságának elmélyültsége és pártosságának szilárdasága segítette ahhoz a művészi gazdagodáshoz, amely a Kossuth-díjjal kitüntetett „Rögös út”-at jellemzi.

Goda Gábor

JANKOVICH FERENC

Gondolom, nem vagyok egyedül afeletti örömben, hogy Jankovich Ferencet Kossuth-díjasaink között üdvözölhetjük. Magam már a felszabadulás előtt legkiválóbb költőink közé soroltam. Örömmel és izgatottan vártam verseit. Erőtlen, sokszínű, egyéni hangja az élet és a lélek olyan mozzanatait és rezdüléseit ragadta meg, amelyek nemegyszer a felfedezés izalmával hatottak. Engem nem utolsósorban dunántúlisága hatott meg. Illyés Gyula a Pusztafő Népében úgy beszél a dunántúli származásról, mint kitűnő ajánlólevélről az irodalomba. Aki onnan jön, arra „számolatlanul tukmálja a műveltséget, a pallérozott lelki egyensúlyt, a latin katolikus szellem böics mérsékletét, derűjét és éleslátását, egyszerű a nyugatiasság minden ragyogványát...” Valóban szokás volt, hogy a dunántúliakat, talán Babits óta, finom és gyengéd szelídséggel ruházzák fel. Mindebben van is némi igazság, de aki ebben a mérsékletben és szelídségben a társadalmi problémáktól való elfordulást hajlandó látni, azt elsősorban Illyés és Jankovich ábrándítja ki. Szinte egyazon tájról jönnek, útjuk is hasonló. Jankovich cselédember, uradalmi kőműves fia, Sárpentele pusztáról hozza a népi magyarságot, de a székesfehérvári gimnázium és az Eötvös Kollégium lépcein feljut az École Normal Supérieure-ig. Izes, hol valóban finom, hol vaskosabb népiség — és a legnagyobb európai kultúra hordozója lírája is. Zengő zeneiség s a Berzsenyiek és Vörösmartyak nemes pártosza. Népi sors, társadalmi és nemzeti felelősség, mely egyben gond az egész emberiségért.

Elsőnek Félélem című versével találkoztam, ha jól emlékszem, a Válasz hasábjain. „Kedvesem, mázsás borítól beteg szívemre könynyű ír, te sebre seb...” — ma is könyv nélkül tudom. A messziről megtért fiú nemhogy elszakadt volna a bérések világától, de értük áll csatornába, itthon küzdve, a kasztek közötti vergődés kínjaival is: „Apám is megtagad, mert tisztelettel ballag elem és forgatja a szót...” (Bűnhődés) „...a hátam mögött sünyin összekunmak s küllének utánam roszsebet, fenét” — panasolja megható őszinteséggel, de a kor egyetlen emberséges költői magatartásával zengi „a tájék parlagi dalát”. Nekem mindmáig legkedvesebb s talán a legnagyobb költeménye a „Szántód partjainál”. A Párizsból hazatért népi, mint a régi, a kicsiny „csúnyácska” hazába megtért világljárt magyarok, számadást tesz. Fenséges, borzongatóan szép sorokban vall szerelmet szülőföldjének.

Ki gyermekléttel szórtam gondtalan ifjúságomnak harminc aranyát — megállok most és vallatom magam: láttam Párizst — nem láttam Baranyát; láttam Monte Carlót és Avignont — s mint a játékos, kinek pénze fogy, riadva kértem: mit nyertél, bolond? elmúlt Avignon — itt maradt Somogy.

A verset ugyancsak betéve tudtam, a fronton is folyóvást mormoltam magamban, ezzel kapaszkodtam a haza elhagyott, féltett rögeibe.

Megérzi a háború szelét, figyelmeztet és korhol; gondja és felelőssége méginkább megnő, de vallja, hogy „fölragyog talán az ember arca”.

A felszabadulás utáni években, sajnos, kevesebbet hallottunk róla. Pedig többek között ő írta mindmáig legszebb, s népünk körében kedvelt „tömegdalunkat”: *Sej a mi lobogónkat fényes szellők fújják, sej az van arra írva: Eljen a Szabadság!*... De néhány éven át alig olvastunk tőle valamit. Vagy három éve jelentkezett ismét — örömkünkre — a Csillagban egy versfüzérrel, bizonyítván, hogy nem tölté esztendeit tétlenül. Nem sokkal utóbb „Szántód partjainál” címmel megjelentek válogatott versei, az elmúlt hónapokban pedig új kötetet bocsátott közre, „A fény virágai” címmel. Igénye a teljes életet követeli, a tőle megszokott gondtal és felelősséggel. „Ami a szíved tüze lobban: ird!” — kiáltja egyik, ars poeticának is beillő versében.

Méltó főt övez a Kossuth-díj babérkoszorúja Jankovich Ferenc kitüntetésével. Serkentse további munkára, mindannyiunk örömeire s a dolgozó nép javára, melynek sorsáért annyit aggódott valaha!

Kónya Lajos

Kiosztották az idei Kossuth-díjakat

A Minisztertanács a művészet és irodalom terén kifejtett munkásságáért a

Kossuth-díj I. fokozatával

és a vele járó 50 000 forintos pénzjutalommal tüntette ki: *Darvas József* író, irodalmi munkásságáért (*Egy parasztcsalád története, Vízkeresztől Szilveszterig, Törökverő, Város az ingoványon, a Szakadék* című film forgatókönyve stb.). A

Kossuth-díj II. fokozatával

és a vele járó 35 000 forintos pénzjutalommal tüntette ki: *Barta Lajos* író, több évtizedes irodalmi munkásságáért, *Bulla Elma* színművésznőt, a szovjet darabokban az új típusú női alakok kiváló megformálásáért, *Domanovszki Endre* festőművészt, a sztálinvárosi Vasmű homlokzatára készült, a munkás-paraszt szövetséget ábrázoló monumentális freskójáért, *Gergely Sándor* író, a *Rögös út* című regényéért, *Harangozó Gyula* vezető koreográfust, szólótáncost, magyar és külföldi baettek színrehozásáért, *Hernádi Lajos* zongoraművészt, a Zeneművészeti Főiskola tanárát, zongoraművész tevékenységéért és pedagógiai munkásságáért, *Jankovich Ferenc* költőt, *Szántód partjainál* című versesekötetéért és újabb költeményeiért, *Losonczy György* operaénekest, 25 éves operaházi működése alatt nyújtott művészi teljesítményéért, *Orosz Júlia* operaénekesnőt énekesnői pályáján nyújtott művészi teljesítményeiért, *Takács Paula* operaénekesnőt, Erkel- és Verdi-operák drámai hősnői szerepeinek kiváló tolmácsolásáért, *Tompa Sándor* színművészt, kiemelkedő alakításaiért, különösen *Móricz Zsigmond Uri muri* című színművében Cseörghő Csuli alakjának megformálásáért, *Viski János* zeneszerzőt, a Zeneművészeti Főiskola tanárát zeneszerzői munkásságáért, nagy sikert aratott versenyműveiért, *Varga Mátyás* díszlettervezőt és *Nagyajtai Teréz* jelmeztervezőt (díj egyenlően megosztva) a Nemzeti Színház és Filmgyár részére készített művészi díszletterveikért és a Nemzeti Színház részére készített művészi színvonalú jelmeztervekért. A

Kossuth-díj III. fokozatával

és a vele járó 20 000 forintos pénzjutalommal tüntette ki: *Ascher Oszkár* előadóművészt, több évtizedes kiváló munkásságáért, *Domján József* grafikusművészt, művészi színes fametszeteiért, különösen a *Spartacus*-sorozat és a *Bükki ifjúsági találkozó* című műveiért, *Kaesz Gyula*, a Magyar Iparművészeti Főiskola főigazgatóját, az iparművészet különböző ágaiban kifejtett több évtizedes eredményes munkásságáért, különösen a bútór- és kiállítás-tervezés terén elért eredményeiért, valamint kiemelkedő pedagógiai munkásságáért, *Kőhalmi Béla* könyvtárost, a könyvtártudomány fejlesztése terén kifejtett kiemelkedő munkásságáért, *Máriássy Félix* filmrendezőt, a *Budapesti tavasz* című film rendezéséért, *Molnár Tibor* színművészt, magyar filmek munkás- és parasztszerepeinek kiemelkedő alakításaiért, *Ranódy László* filmrendezőt, eddigi filmrendezői tevékenységéért, különösen a *Szakadék* című film rendezéséért, *Várkonyi Zoltán* rendezőt, a *Különös ismertetőjel* című film rendezéséért.